

44^{es} JORNADES de la MEMÒRIA HISTÒRICA

GANDESA

12 i 13 - novembre - 2022

A.D.A.R.

Associació d'Aviadors de la República
CENTRE D'HISTÒRIA AERONÀUTICA

Ajuntament
de Gandesa

Presentació de les Jornades

Des de el nostre equip d' ADAR (Associació d'Aviadors de la República, A.N.B.), amb el concurs de l'Ajuntament de Gandesa i el CEBE (Museu Memorial de la Batalla de l'Ebre) volem fer-vos partícips d'aquestes 43es Jornades que organitzem anualment en la estimada i hospitalària població de Gandesa.

*En el 2022 s'han produït uns fets extraordinaris a la Terra Alta, els terribles incendis que l'han assolat, especialment el del juny a Corbera, que malgrat els danys causats, per contra i des de el punt de vista històric, han deixat al descobert importants vestigis de la Batalla de l'Ebre, així com restes de combatents, dels que es senyalen principalment brigadistes. Aquest fet, ens va fer pensar en el Catedràtic **Xavier Hernández Cardona**, un dels protagonistes fonamentals en la gestació i recuperació dels espais de la Batalla de l'Ebre amb criteris museístics i expositius. Coincideix que és coautor i l'impulsor del llibre «GUIA DIDÀCTICA DE LA BATALLA DE L'EBRE», publicat amb el suport de DIDPATRI fa pocs dies. Ens serveix doncs la seva presència i participació per rendir-li el reconeixement del que s'ha fet mereixedor. Ve acompanyant de **Rafel Sospedra i Roca**; Professor del Departament de Didàctiques Aplicades i Llicenciat en arqueologia, de **Mar Hernández Pongiluppi**; escultora de nombroses plaques de monòlits disseminades per la comarca com les dedicades al Tagüeña, Merriman i XV Batalló Abrahan Lincoln, Pontoners a Flix ... i de **David Iñiguez Gràcia**; historiador i investigador especialitzat en l'Aviació a la Guerra Civil, els tres coautors del llibre.*

*Posem també èmfasi aquest any en les víctimes civils de la Batalla de l'Ebre. La imatge de presentació de les Jornades, un quadre de Pere Casademont "Combat aeri sobre Gandesa. Batalla de l'Ebre" s'ha emmarcat dintre d'un cercle, podria ser el d'una ullera de llarga vista que ens apropa a la escena que representa, no tants sols a la d'un combat aeri, tenim tendència en fixar-nos en els avions i les gestes del seus pilots, si no també en el que hi al davall. I és que a sota del combat ens trobem amb un poble (Gandesa), uns habitants, unes cases, i un patrimoni urbà, i tot això rodejat de camps de conreu. Es a dir, pretenem transmetre el que en molts casos obviem, el patiment de la població civil, dels danys personals i la destrucció dels seus bens i mitjans de subsistència, i més en un territori considerat a la època dels més deprimits, si no el que més, de Catalunya. Per tractar aquest tema, una assignatura pendent, hem comptat amb l'ajut i participació de **Anton Monner**; historiador i cronista de Gandesa, conductor de la xerrada, així com de **Antònia Serres**; ha escrit llibres sobre la desfeta i recuperació durant la guerra i la postguerra i estudiat els efectes de la guerra en el habitants de la zona, i **Enric Ubalde**; Impulsor del projecte Marcats pel 38. Reivindiquen el patrimoni històric derivat de la guerra a la comarca de la Terra Alta a través de les històries dels civils que la van viure i patir.*

Es popularment coneguda la destrucció del poble vell de Corbera d'Ebre causada pels bombardejos franquistes, però no tant la d'altres pobles com seria el cas de Pinell de Brai. Gràcies a la iniciativa d'Antònia Serres, i amb motiu de les Jornades, s'exposarà en el museu C.E.B.E una col·lecció de fotografies, algunes procedents de la Biblioteca Nacional a Madrid, que testifiquen la amplitud, extensió i grau de malignitat aplicada contra la població civil durant la Batalla de l'Ebre.

*Com no podia ser d'altra manera, l'ADN obliga, es farà la presentació d'un llibre que mancava en la bibliografia de la guerra Aèria a la Guerra Civil, el de la Batalla de Terol. **Blas Vicente** i **Carlos Mallench**, historiadors de llarga i reconeguda trajectòria, dialogaran sobre la seva recent obra «LA BATALLA DE TERUEL DESDE EL AIRE. TESTIMONIOS». Posaran un contrapunt a la xerrada **David Iñiguez** i **David Gesalí**; investigadors i historiadors d'ADAR, autors de l'únic llibre exclusivament dedicat a la Batalla de l'Ebre des de l'Aire: «GUERRA AÈRIA A LA BATALLA DE L'EBRE», per remarcar les diferències que es van donar, vistes des de l'aire, entre les dues batalles.*

*El doctor **Lluís Orozco**, autor del llibre «ALES LLEIALS», i l'historiador **Miquel Torres**; president del Grup de Recerques de les Terres de Ponent (GRTP), ens descobriran el desconegut aeròdrom de Nalec, enllà al sud de l'Urgell, on va aterrar el president Negrín el mes de maig de 1938. Es va crear l'exèrcit de l'Ebre i planificar «el Pas» en aquells petits pobles de l'avall del riu Corb? Un notable treball d'investigació.*

Igualment, es presentaran 5 llibres editats durant el període de la pandèmia Covid relacionats amb ADAR. Una feina improva per una associació de la tipologia d'ADAR, memorialista i voluntarista, en una època d'obscurantisme i desànim col·lectiu. Un dels llibres està dedicant a la aeronàutica naval, i els quatre restants rememoren la vida de destacats pilots.

*Per l'acte de cloenda de les Jornades s'ha escollit un tema d'absoluta actualitat, l'aprovació al Senat de la nova Llei de la Memòria Democràtica, que tant afecte al patrimoni històric de les Terres de l'Ebre, i més en concret a la Terra Alta. **Ferran Pedret i Santos**, Secretari primer del Parlament de Catalunya, el diputat que ha liderat i defensat la proposició de Llei de la Memòria Democràtica de Catalunya, ens instruirà sobre la importància, contingut i conseqüències de la nova llei.*

Agraïm als participants, als que ajuden i col·laboren, i a tots els que ens acompanyen a recordar a tantes persones que vam morir en aquests indrets defensant uns ideals. Sacrifici que no s'ha d'oblidar. I petit sacrifici també el nostre per acudir a la trobada anual que pensem ens fa un xic millors a tots.

Antoni Vilella

President ADAR A.N.B.

PROGRAMA

Día 12-nov-2022

10.30 h. OBERTURA DE LES JORNADES

Carles Luz. Alcalde de Gandesa

Aquili Mata. President Honorari d'ADAR A.N.B.

Antoni Vilella. President Executiu d'ADAR A.N.B.

Jaume Blanch. President del C.E.B.E

10.45 h. LES VÍCTIMES NO COMBATENTS A LA BATALLA DE L'EBRE

Anton Monner.

Historiador i Cronista de Gandesa

Antònia Serres

Esriptora, autora de llibres sobre la Guerra i Postguerra al territori.

Enric Ubalde.

Impulsor del projecte «Marcats pel 38»

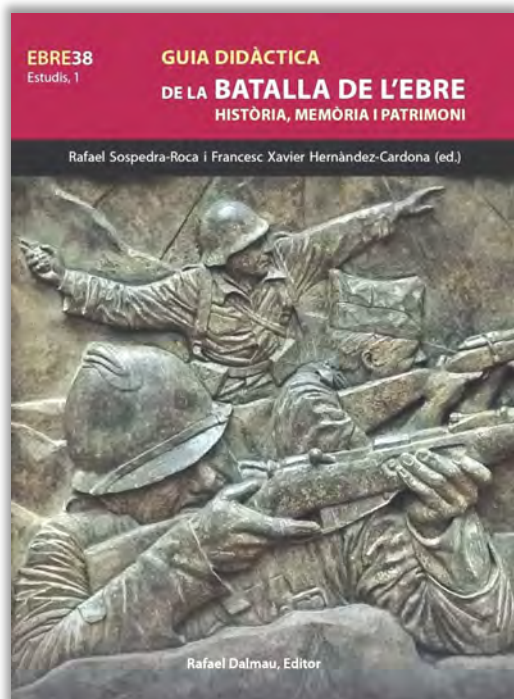
* Les víctimes civils i la destrucció de bens públics i privats.

La represió durant i després de la batalla. L'esclavisme en forma de Batallons Disciplinaris.

La exasperant i lenta reconstrucció del territori arrassat. La oficina de Regions Devastades,

Els pobles adoptats a la Terra Alta,

12.00 h. Presentació del llibre: «GUIA DIDÀCTICA DE LA BATALLA DE L'EBRE» de Rafael Sospedra i Xavier Hernández Cardona

Rafael Sospedra

Professor de Didàctiques Aplicades

Llicenciat en Arqueologia

Xavier Hernández Cardona

Historiador

Catedràtic de Didàctica de les Ciències Socials, U.B.

Mar Hernández

Escultora, autora de monòlits commemoratius al territori

David Iñiguez

Historiador,

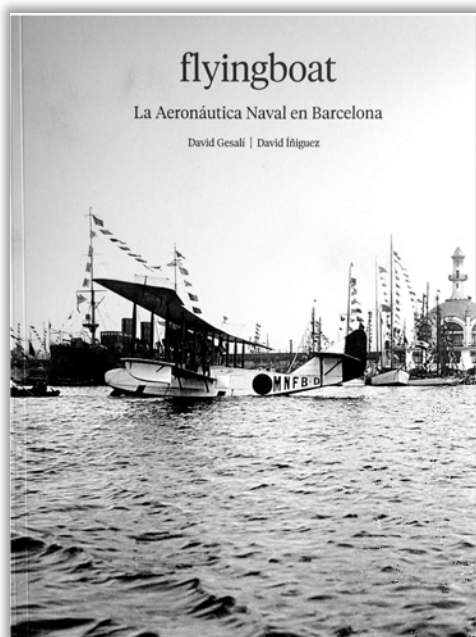
expert en la Batalla de l'Ebre i l'aviació a la Guerra Civil

* També es tractarà com es va planificar la recuperació i exposició dels espais de la Batalla de l'Ebre i debatrà sobre l'estat actual de l'Hospital Militar Republicà de El Molar.

13.00 h. PRESENTACIÓ DELS LLIBRES RELACIONATS AMB ADAR EDITATS EN EL PERÍODE DE LA PANDEMIA

Actuació programada per l'any 2021 suspesa per causa de la pandèmia Covid

* La reclusió obligada per la malaurada pandèmia paradoxalment va resultar molt fructífera per la difusió del paper jugat per l'Aviació a la Guerra Civil. Entenem com fet insòlit que en un període tant afligit, depriment i incert, una associació memorialista i voluntarista com ADAR podés col·laborar activament a publicar 5 llibres sobre el tema.

FLYINGBOAT LA AERONÁUTICA NAVAL EN BARCELONA

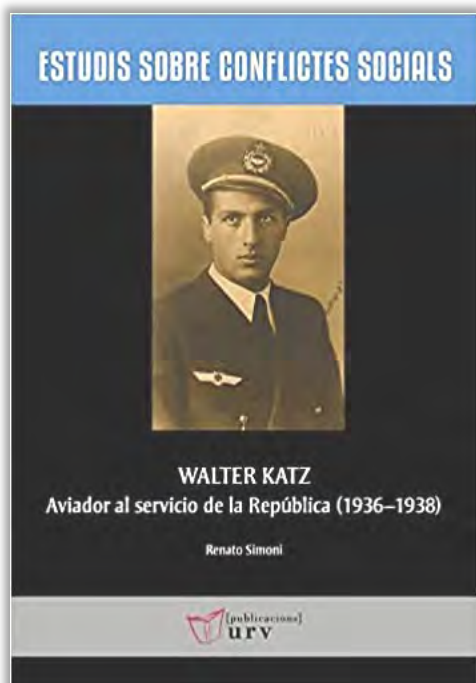
David Gesalí - David Íñiguez

Edita: La Fábrica Editorial. 1ª ed. (05/05/2021)

Aquest llibre rescata de l'oblit els orígens de l'Aeronàutica Naval espanyola a través de prop de tres-centes imatges, moltes d'elles inèdites, fruit d'una investigació exhaustiva en arxius i col·leccions públiques i privades.

Una crònica visual d'aquelles primeres aeronaus que sortien des de l'aeròdrom i el port de Barcelona i que van simbolitzar el progrés i modernitat dels anys vint del segle passat.

Al costat d'aquesta mirada fotogràfica singular cap a un temps ja desaparegut, les pàgines s'omplen d'informació detallada sobre els seus protagonistes i testimonis, els tallers, les instal·lacions aeroportuàries i els diferents models i aparells que van escriure un capítol apassionant de la història de la aviació.

WALTER KATZ AVIADOR AL SERVICIO DE LA REPÚBLICA (1936-1938)

Renato Simoni

Edita: Publicacions URV; N.º 1 edició (9 junio 2020)

Walter Katz (1913-1938), jueu alemany, va lluitar com a estudiant universitari contra l'ascens del nazisme des de principi dels anys trenta. Per motius racials, el 1933 va haver d'abandonar la seva carrera acadèmica i va arribar a Espanya, on va completar els estudis a la Universitat de Madrid i va obtenir la nacionalitat espanyola. En esclatar la Guerra Civil es va allistar com a aviador i es va formar al centre aeronàutic de Los Alcázares (Múrcia). Des de 1937 va participar a les principals batalles aèries. Com a cap de vols nocturns, va defensar en particular el litoral mediterrani (Levante i Catalunya) contra els bombardejos de l'aviació feixista i nazi al servei de Franco. El capità Katz va morir combatent amb el seu Chato CA-155 al front de Serós l'11 de novembre de 1938. La biografia de Walter i la de la seva mare Antonia Katz es troben meticulosament traçades gràcies a les fonts primàries conservades a l'arxiu familiar. Passats més de 80 anys, centenars de cartes han permès reconstruir un perfil de l'home i de l'aviador que va donar la vida per protegir de l'agressió enemiga la República i la indefensa població civil.

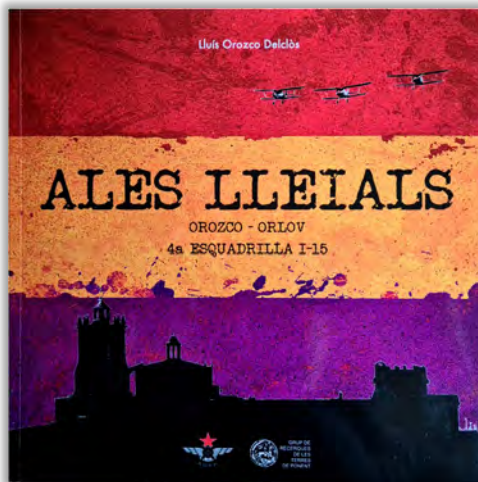
VICENTE PINAR. EL AVIADOR. CARTAS DE KIROVABAD

Manel Pinar

Edició: El autor

Vicente Pinar, pilot de la República durant la Guerra Civil Espanyola que va ser enviat a formar-se a la Unió Soviètica, ja té biografia escrita pel seu nebot Manel Pinar. Llibre de 140 pàgines en format gran i tapa dura. El magnífic llibre culmina els treballs de recerca iniciats fa deu anys. Com bé diu a la seva contraportada no és un llibre de guerra és senzillament una història humana i en un llenguatge senzill.

El text ve acompanyat de 81 fotografies en color i les d'època en B/N, documents oficials i nombrosa correspondència des de Kirovabad i els fronts espanyols així com un quadre amb tots els components de la 4a Esquadrilla Grup-26, tot això fa de un autèntic testimoni de la curta però intensa vida del pilot.

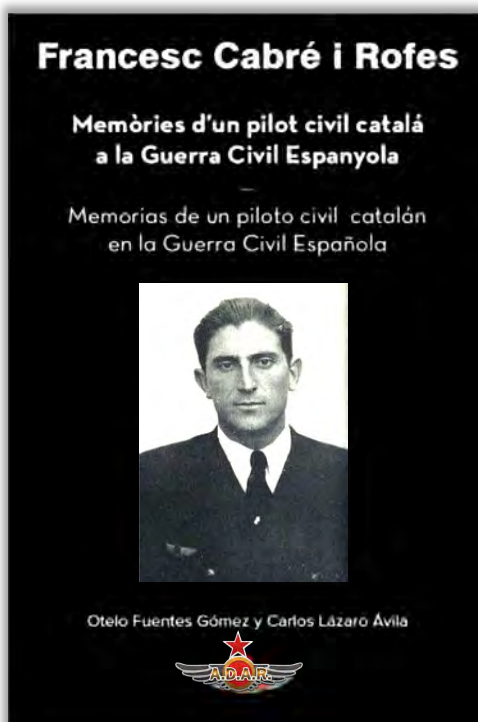
ALES LLEIALS. OROZCO-ORLOV. 4a ESQUADRILLA I-15

Lluís Orozco

Edició: ADAR A.N.B. i Grup de Recerques de les Terres de Po-

Relat sobre vivències de joves pilots que van volar els icònics «Xatos» de les forces aèries de la República durant la Guerra Civil Espanyola. Després, alguns d'aquests que van sobreviure, com Manuel Orozco, van continuar combatent contra el III Reich amb les ales de l'Exèrcit Roig.

El dolor no té pàtria, bandera ni ideologia. El dolor és dolor; ens recorden en ADAR. Tampoc no tenen pàtria, bandera, ni ideologia, valors com la lleialtat, el coratge, la bondat, la compassió, l'amistat i, per què no dir-ho, l'amor, els quals, afortunadament, es van fer presents en tots els bàndols contendents; ho podrem descobrir, si llegim atentament, entre les línies d'aquestes pàgines

FRANCESC CABRÉ I ROFES. MEMÒRIES D'UN PILOT CIVIL CATALÀ A LA GUERRA CIVIL ESPAÑOLA

Otelo Fuentes Gómez - Carlos Lázaro Ávila

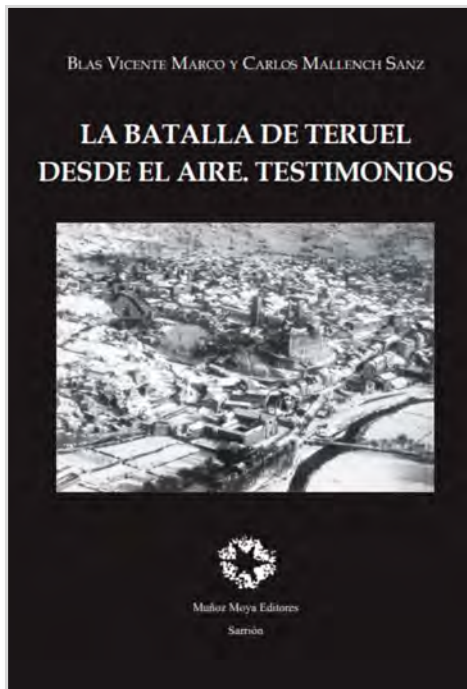
Edició: Publicacions «ALAS DE ADAR»

Cabré és un aviador apassionant, sense formació reglada militar de vol, és mobilitzat per la Generalitat i actua als fronts d'Aragó, des de l'esquadrilla «Alas Rojas» de Sariñena, passant després al grup nocturn «Marcel Bloch» i després més tard a els Natatxes durant tot el segon semestre de 1937, per acabar en els bimotors de gran bombardeig ràpid, els "katiuskas", on va ser Cap d'Esquadrilla i més tard adjunt a la Plana Major del Grup 24.

16,30 h. Presentació del llibre:

«LA BATALLA DE TERUEL DESDE EL AIRE. TESTIMONIOS»

de Blas Vicente Marco i Carlos Mallench

- Editorial: MUAOZ MOYA EDITORES. 2022

Aquest treball omple un buit en els estudis sobre la Guerra d'Espanya i, en particular, sobre les batalles que es van lliurar a la ciutat de Terol o al seu voltant, des de l'atac per a la conquesta de la ciutat per l'exèrcit de la República el desembre del 1937, fins a la seva retirada el febrer del 1938, deixant enrere una ciutat arrasada pels bombardejos d'extermini de l'aviació alemanya, i que només va poder ser reconquerida amb l'adopció de la maniobra planejada per l'estat major de la Legió Còndor (general Volkmann) per flanquejar el contraatac a les zones d'Alfambra i Sierra Palomera. El llibre s'obre amb una exhaustiva descripció de les maniobres militars al cel de Terol, al llarg de tota la batalla, donant pas a la presentació dels testimonis, en boca dels seus protagonistes, el que constitueix una recopilació única a la bibliografia sobre la batalla de Terol.

La Batalla de Terol va constituir el preludi de la Batalla de l'Ebre. El llibre que acaben de publicar aquets dos investigadors i historiadors, de llarga i reconeguda trajectòria, constitueix un extraordinari i nou focus d'interès. La seva presentació al CEBE serà força esclaridora pels estudiosos de la Guerra Civil.

En l'acte de presentació també hi participaran David Iñiguez i David Gesalí; investigadors i historiadors d'ADAR, autors de l'únic llibre exclusivament dedicat a la Batalla de l'Ebre des de l'Aire: «GUERRA AÈRIA A LA BATALLA DE L'EBRE».

17.30 h. EL «MISTERIÓS» AERÒDROM DE NALEC EN LA GÈNESI DE LA BATALLA DE L'EBRE

Lluís Orozco.

Doctor en Medicina. Autor del llibre «ALES LLEIALS»

Miquel Torres

Historiador. President del Grup de Recerques de les Terres de Ponent

Día 13-novembre-2022

10.30 h. ACTE DE TANCAMENT DE LES JORNADES

AMB LA PRESENCIA DE REPRESENTANTS POLÍTICS I INSTITUCIONS

A càrrec de **Ferran Pedret i Santos**. Secretari primer del Palament de Catalunya. Defensor de la Proposició de Llei de Memòria Democràtica de Catalunya.

Contingut de la nova Llei de Memòria Democràtica i les seves conseqüències en un espai i territori singular com la Terra Alta / Terres de l'Ebre, marcat per la esfereïdora batalla, fets que cal recordar.

11,45 h. PARLAMENTS I OFRENA FLORAL AL MONUMENT A LA CONCORDIA I RECONCILIACIÓ

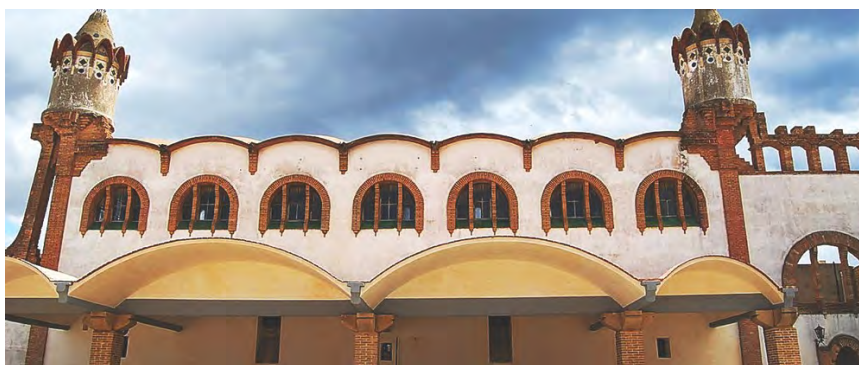
**HOMENATGE ANUAL A TOTES LES VÍCTIMES
DE LA BATALLA DE L'EBRE I A LA GUERRA D'ESPANYA**

Amb la participació de

Orfeó Gandesà, Pubilles i Hereus de Gadesa,
Grup de Recreació Històrica «Exèrcit de l'Ebre»,
Representació del Municipis i Comarques:
alcaldes, associacions i organismes institucionals

13.15 h. VI D'HONOR AL CELLER COOPERATIU DE GANDESA

14.15 h. DINAR DE GERMANOR

EXPOSICIÓ FOTOGRÀFICA

El Pinell assolat en imatges

El Pinell de Brai es una petita localitat vora de la Serra de Pàndols que va ser de les més castigades pels bombardejos durant la batalla de l'Ebre. Les tropes de la República la van ocupar el 25 de juliol convertint-la en una zona de rereguarda on van instal·lar serveis sanitaris i d'intendència, raó per la qual es va convertir en l'objectiu de l'aviació de l'exèrcit franquista, que va acabar recuperant el poble el novembre de 1938. Més de 70 cases van ser destruïdes, deu encara romanen en el mateix estat que el de llavors; son les anomenades «cases caigudes».

En motiu de les 44es Jornades de la Memòria Històrica, per iniciativa d'Antònia Serres, s'exposarà en el C.E.B.E una extensa mostra de fotografies, algunes procedents de la Biblioteca Nacional de Madrid, on es reflexa la magnitud de la destrucció soferta en la població de El Pinell.

INFORMACIÓ - INSCRIPCIONS

ASSOCIACIÓ D'AVIADORS DE LA REPÚBLICA (ADAR)

Agrupació Catalana Nord-Balear
CENTRE D'HISTÒRIA AERONÀUTICA

c/ Guifré, 8 - 08001 Barcelona
93 442 52 57 / 649 477 512
adar.secretaria@gmail.com

AJUNTAMENT DE GANDESA

Plaça Ajuntament, 1, 43780 Gandesa, Tarragona
977420007 / 977420022
ajuntament@gandesa.cat

LOCALITZACIONS dels ACTES

Presentacions i Xerrades: Sala d'Actes del C.E.B.E. Avinguda de Catalunya, 3-5. GANDESA ·

Homenatge i Ofrena Floral: Monument a la Pau i Reconciliació: Rambla de la Democràcia. GANDESA

Vi d'Honor: Celler Coperatiu. Avinguda de Catalunya, 28, GANDESA

